

Opinnäytetyö (AMK)

Medianomi, mainonnan suunnittelu

2024

Roosa Lupunen

Rasismin ja antirasismien kuvittaminen järjestöjen viestinnässä



Opinnäytetyö (AMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Medianomi, mainonnan suunnittelu

2024 | 27 sivua

Roosa Lupunen

Rasismien ja antirasismien kuvittaminen järjestöjen viestinnässä

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan yhdeksän suomalaisen järjestön viestinnässä julkaistuja rasismien ja antirasismien liittyviä kuvituksia. Työn tavoitteena on myös selvittää, miten rasismien ja antirasismien kaltaisia vaikeita kuvitusaiheita kannattaa lähestyä kuvittajan näkökulmasta.

Tutkimusmenetelmänä käytetään laadullista sisällönanalyysia. Analyysin avulla aineistosta löydettiin kolme sisällöllistä elementtiä eli koodia, jotka ovat kuvituksen pääaihe, värimaailma sekä rodullistettujen representaatio. Koodin ”kuvituksen pääaihe” alle syntyi neljä alaluokkaa: käsi, ihmishahmo, kulkuväline ja muu aihe.

Tutkimuksen tuloksista päätellään, että suomalaiset järjestöt ovat kuvittaneet rasismia ja antirasismia monipuolisesti, mutta myös tiettyjä samoja asioita toistaen. Eniten aihetta kuvitetaan käsiä esittävien kuvien ja symboliikan avulla ja vähiten abstrakteilla kuvilla.

Asiasanat:

Kuvitus, kuvittaja, rasismi, antirasismi

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Bachelor of Arts, Advertising Design

2024 | 27 pages

Roosa Lupunen

Illustrating racism and anti-racism in the communication of organisations

This thesis examines illustrations related to racism and anti-racism published by nine Finnish organisations. The aim of the work is also to find out how difficult illustration topics, such as racism and anti-racism, should be approached from the illustrator's point of view.

The research method used is content analysis. With the help of analysis three content elements, i.e. codes, were found in the material, which are the main subject of the illustration, the color scheme and the representation of racialized people. Under the code "main subject of illustration", four subcategories emerged: hand, human figure, vehicle and other subjects.

The results of the study conclude that Finnish organisations have illustrated racism and anti-racism in many ways, but also by repeating certain of the same things. Subject is usually illustrated with images of hands and symbolism, and least with abstract images.

Keywords:

Illustration, illustrator, racism, anti-racism

Sisältö

1 Johdanto	6
2 Tutkimusaiheen taustoitus	7
2.1 Rasismi ja antirasismi	7
2.1.1 Rasismi Suomessa	8
2.2 Kuvitus ja kuvittajan rooli	9
2.3 Vaikeiden aiheiden kuvittaminen	10
3 Tutkimusmenetelmä	12
3.1 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä	12
3.2 Tutkimusaineiston esittely	12
4 Sisällönanalyysi	14
4.1 Kuvituksen pääaihe	14
4.1.1 Käsi	14
4.1.2 Ihmishahmo	16
4.1.3 Kulkuväline	19
4.1.4 Muut aiheet	20
4.2 Värimaailma	21
4.3 Rodullistettujen representaatio	22
5 Lopuksi	23
5.1 Johtopäätökset	23
5.2 Oma työskentely	24
Lähteet	25

Kuvat

Kuva 1. Kuvakaappaukset verkkosivuilta ja Instagramista (plan.fi 2024; rfeministit 2024; vaestoliitto 2023).

15

Kuva 2. Kuvakaappaukset verkkosivuilta (rauhankasvatus.fi n.d.; punainenristi.fi 2024).	15
Kuva 3. Kuvakaappaukset Instagramista (punainenristi 2020; rasmus_ry 2024).	16
Kuva 4. Kuvakaappaukset Instagramista (plansuomi 2024; ihmisoikeusliitto 2022).	17
Kuva 5. Kuvakaappaukset Instagramista (familia_ry 2024).	18
Kuva 6. Kuvakaappaus Instagramista (amnestyfinland 2023).	18
Kuva 7. Kuvakaappaus Instagramista (rasmus_ry 2021).	19
Kuva 8. Kuvakaappaus Instagramista (vaestoliitto 2022).	20
Kuva 9. Kuvakaappaukset Instagramista (rauhankasvatus 2024; rfeministit 2020).	21

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia, miten suomalaiset eri järjestöt ovat kuvittaneet rasismia ja antirasismia viestinnässään sekä selvittää, mitä kaikkea on hyvä ottaa huomioon hankalia aiheita kuvittaessa. Ajatus opinnäytetyön aiheesta syntyi, kun tein itse antirasismiin liittyvän kuvituskuvan järjestölle. Huomasin samalla, että tällaisten abstraktien ja vaikeiden aiheiden kuvittaminen voi olla hyvin haastavaa, ja siinä pitää osata ottaa paljon asioita huomioon.

Haluan tutkia aihetta myös siksi, että rasismi ja antirasismi ovat teemoina ajankohtaisia tutkittavia. Suomi on yksi rasistisimmista maista Euroopassa: Esimerkiksi EU:n perusoikeusviraston vuonna 2023 julkaiseman Being Black in the EU -selvityksen mukaan Suomessa afrikkalaistaustaiset ihmiset kokevat muita EU-maita enemmän rasismia ja siihen liittyvää syrjintää (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2023). On erittäin tärkeää, että rasismista ja antirasismista puhutaan ja aihetta tutkitaan. Mitä enemmän ihmiset saavat tietoa aiheesta, sitä paremmin he voivat omalla toiminnallaan vähentää rakenteellista rasismia ja edistää näin yhdenvertaisuutta.

Tässä tutkimuksellisessa opinnäytetyössä tarkastellaan yhdeksän eri järjestön verkkosivuilta ja sosiaalisesta mediasta löytyneitä kuvituksia, jotka liittyvät rasismiin, antirasismiin tai näihin molempiin aiheisiin. Tutkimus tehdään hyödyntäen laadullista sisällönanalyysia. Keskeisenä lähdeaineistona toimii aiheeseen liittyvä kirjallisuus, artikkelit, tutkimukset, verkkosivustot sekä tarkastelun kohteena olevien järjestöjen omat verkkosivut ja sosiaalisen median tilit.

Tavoitteena on ennen kaikkea oppia itse tämän tutkimuksen myötä lisää rasismista, antirasismista ja näiden kuvittamisesta. Haluan myös tarjota tekstini kautta tietoa muille kuvittajille ja järjestöjen työntekijöille, jotka mahdollisesti tulevaisuudessa päätyvät aiheen pariin.

2 Tutkimusaiheen taustoitus

Tässä luvussa käydään tarkemmin läpi opinnäytetyön aiheeseen liittyviä käsitteitä, kuvitusten tekemistä yleisesti sekä kuvittajan roolia. Luvussa pohditaan myös, miten herkkiä ja vaikeita aiheita on mahdollista kuvittaa ja millaisiin ratkaisuihin muut kuvittajat ovat päätyneet tällaisia aiheita kuvittaessaan.

2.1 Rasismi ja antirasismi

Rasismilla tarkoitetaan eriarvoisuutta ylläpitävää ja kohteensa lisäksi koko yhteiskuntaa vahingoittavaa ajattelutapaa, jossa jokin ihmisryhmä määritellään alempiarvoisemmaksi kuin muut ihmisryhmät. Määrittely tehdään esimerkiksi etnisen alkuperän, kulttuurin, ihonvärin tai uskonnon perusteella.

(Yhdenvertaisuus.fi n.d.) Rasismin ilmenemismuotoja voivat olla esimerkiksi syrjintä, vihapuhe ja väkivalta (Yhdenvertaisuusvaltuutettu n.d. a).

Rodullistamisella tarkoitetaan rasismiin johtavaa prosessia, jossa ihmiseen yhdistetään muun muassa kykyihin, moraaliin ja tapakulttuuriin liittyviä ennakkoluuloja, oletuksia ja stereotyyppioita esimerkiksi ihonvärin takia (Yhdenvertaisuus.fi n.d.; Yhdenvertaisuusvaltuutettu n.d. a). Rodullistetulla tarkoitetaan näin ollen henkilöä, joka kokee rodullistamista yhteiskunnassa. Rodullistetun synonyymeja ovat sanat ei-valkoinen, ruskea ja POC eli People of Colour. (Fem-R n.d.)

Antirasismi puolestaan on toimintaa, jota tehdään tietoisesti ja aktiivisesti rasismin eri muotoja vastaan (Yhdenvertaisuus.fi n.d.). Antirasismiin liittyy myös se, että ymmärretään ongelman olevan yksilöiden sijaan yhteiskunnallisissa käytännöissä (Jäske ym. 2022, 32). Suomen Punainen Risti (2024) listaa sivuillaan esimerkkejä antirasistisesta toiminnasta: Tärkeää on etenkin rasismin tunnistaminen ja tiedostaminen, joihin voi saada apua esimerkiksi antirasismikoulutuksista ja lukemalla antirasistista sanastoa. Listassa painotetaan myös konkreettisen toiminnan merkitystä, sillä ilman sitä mikään ei

muutu. Konkreettisia antirasistisia tekoja arjessa ovat muun muassa syrjivään käytökseen, rasistisiin vitseihin ja rekrytointikäytäntöihin puuttuminen.

2.1.1 Rasismi Suomessa

Vaikka Suomella ei ole ollut omia siirtomaita, kolonialismiin liittyvät ajattelutavat ovat kulkeutuneet maahan muun muassa tutkimusten kautta ja näin vaikuttaneet myös suomalaisten maailmankuvaan. Rasismi ei ole Suomessa uusi ilmiö, sillä maassa on ollut rasismia vanhoja vähemmistöjä kohtaan jo kauan ennen varsinaista maahanmuuton alkamista. Vanhoiksi vähemmistöiksi kutsutaan esimerkiksi saamelaisia, tataareja ja romaneja. (Jäske ym. 2022, 36–37.)

Saamelaisten eli Suomen alkuperäiskansan rodullistamisella on pitkä historia Suomessa, ja heidän kulttuuriaan on pidetty vähempiarvoisena. Saamelaisiin kohdistuva kolonialismi jatkuu saamelaistutkijoiden mukaan edelleen nykypäivänä. (Puuronen 2011, 111; Jäske ym. 2022, 34). Rasismi saamelaisia kohtaan on siis juurtunut syvälle Suomessa.

Suomessa on asunut romaneita noin 500 vuotta, ja tuona aikana romaneihin on kohdistettu paljon rasismia sekä syrjintää esimerkiksi työnhaussa ja asuntomarkkinoilla (Hagert 2024). Romanien syrjintä on ihmisoikeusongelma, jonka vakavuudesta kertoo esimerkiksi Suomen kansainvälisiltä ihmisoikeuksia valvovilta elimiltä saamat moitteet asiaan liittyen (Yhdenvertaisuusvaltuutettu n.d. b).

Venäläisten Suomessa kokema rasismi on esimerkki siitä, että rasismi ei aina liity ihonväriin. Vaikka venäläisistä ei nykyään puhuta ”rotuna”, käsitettä venäläinen käytetään tiettyjä kulttuurisia ja fyysisiä ominaisuuksia omaavan ryhmän määrittelyyn. Tästä syystä venäläinen sanana rinnastuu muihin rodullistettuihin käsitteisiin, mikä selittää rasistiset näkemykset venäläisiä kohtaan. (Puuronen 2011, 71.)

Suomessa rasismi siis on kohdistunut ja kohdistuu edelleen ruskeiden ja mustien ihmisten lisäksi myös muihin rodullistettuihin vähemmistöihin. Jotta ihmiset tiedostaisivat asian, olisi sen hyvä näkyä rasismiin ja antirasismiin liittyvässä viestinnässä.

2.2 Kuvitus ja kuvittajan rooli

Kuvituksella tarkoitetaan yleensä kuvaa, joka valaisee, tukee tai tulkitsee visuaalisesti jotakin kontekstia kuten tekstiä tai muuta sisältöä. Kuvituskuva luo tunnelmaa ja herättää mielenkiintoa aiheitaan kohtaan. (Toivanen 2015). Kuvalla on valtavasti voimaa. Se muun muassa voi kommunikoida välittömästi katsojan kanssa, yhdistyä tunteisiin, muistoihin ja kokemuksiin, viestiä maailmanlaajuiselle yleisölle paikasta ja ajasta riippumatta sekä ilahduttaa visuaalisesti muotojen, värien ja hahmojen kautta. (Hall 2011, 8.) Lisäksi kuvituksia on käytetty propagandan yhteydessä, eli kuva on myös viestinnän ja markkinoinnin välineenä voimakas ja toimiva (Boman 2022). Kuvituksilla on siis paljon tehtäviä ja merkityksiä. Tästä kuvittajan on hyvä olla tietoinen ryhtyessään luomaan kuvituksia.

Media luo paljon yhteiskunnallisia representaatioita eli malleja siitä, millaisia asiat ovat ja millainen ihminen itse voi olla (Jäske ym. 2022, 261). Eli myös se, miten jokin ihmisryhmä näytetään mediassa voi vaikuttaa siihen, millaisia mielikuvia muilla ihmisillä on kyseisestä ihmisryhmästä. Graafiset suunnittelijat tuottavat tällaista yhteiskunnallista representaatiota ja auttavat näin muita saamaan informaatiota ja ideoita (Lupton ym. 2021, 9). Tämän voi ajatella pätevän myös kuvittajiin, sillä graafinen suunnittelu ja kuvittaminen kulkevat usein käsi kädessä.

Kuvittajilla on vastuu visuaalisten normien kyseenalaistamisesta sekä visuaalisen maailman moninaisuuden edistämisestä. Kuvittamisen ammattilaisen tulee tuntea valtansa ja vastuunsa. (Boman 2022.) Kuvittajilla on siis runsaasti valtaa päättäessään, miten kuvaavat eri aiheita. Tämä tulisi ottaa huomioon etenkin vaikeita aiheita kuvittaessa.

2.3 Vaikeiden aiheiden kuvittaminen

Arkaluontoisia aiheita käsiteltäessä ei aina ole mahdollista käyttää valokuvia, joten kuvitus on oivallinen vaihtoehto tällaisten aiheiden kuvaamiseen.

Kuvituksen avulla abstraktikin aihe voi saada hahmon ja monimutkainen asia konkretisoituu yksinkertaiseksi kuvaksi. Tehokas kuvitus on myös huomiota herättävä ja muistiin painuva. (Hänninen & Tietäväinen 2018, 56, 62, 114.)

Toisin kuin uutiskuva, kuvituskuva perustuu yleensä havainnon sijaan ideaan, joten se on käsitteellisin journalistisista kuvankäyttötavoista (Salo 2000, 16).

Haastattelussaan kuvittaja Rachel Levit sanoo hienovaraisuuden olevan avainasemassa herkkiä ja keskustelua herättäviä asioita kuvittaessa. Levitin mukaan tällaisten aiheiden kanssa ei tulisi olla liian kirjaimellinen tai suora, ja hän pyrkii myös välttämään liiallista sentimentaalisuutta. (Bourton 2017.)

Metaforien käyttö on kuvittajille yleistä, sillä niiden avulla on mahdollista tiivistää suuria ja monimutkaisia aiheita yksinkertaisempaan ja helposti lähestyttävään muotoon. Kuvituksessa metafora voi toimia myös keinona vertailla asioita toisiinsa. (Hall 2011, 69.) Metaforien avulla saattaa siis vaikeidenkin aiheiden kuvittaminen helpottua ja selkeytyä niin kuvittajalle kuin katsojallekin.

Rasismia ja antirasismia kuvittaessa on hyvä ottaa huomioon myös vaara värisokeuteen sortumisesta. Olen huomannut, että esimerkiksi yritysten kuvituksissa on ollut jo jonkin aikaa suosittua tyyli, jossa ihmishahmojen ihonvärit ovat hyvin kirjavia ja epäluonnollisia eli vaikkapa pinkkejä, vihreitä tai sinisiä. Olen itsekkin käyttänyt ihonväreissä vihreää värimaailmaa tehdessäni antirasismiin liittyvää kuvitusta, jossa näkyy ihmisten käsiä. Kuvituksissa hahmoille annetut epäluonnolliset ihonvärit eivät kuitenkaan välttämättä välitä viestiä monimuotoisuudesta, vaan saattavat jäädä pelkäksi yritykseksi ohittaa keskustelu representaatiosta kokonaan (Hovhannisyana 2020; Lönnqvist 2022, 23–24). Värisokea ajattelutapa ja ihonvärin merkityksen kieltäminen ovat ongelmallisia, koska ne voivat muun muassa väheksyä ihmisen rasismikokemuksia (Faye 2019). Toisaalta ihonvärien vaihtaminen epätavallisiin väreihin voi viestiä siitä, että kuvituksen ei haluta kohdistuvan mihinkään

tiettyihin ihmisryhmiin. Yksilöiden välistä erilaisuutta voi sen sijaan kuvastaa vaikkapa värin eri sävyjen kautta.

3 Tutkimusmenetelmä

Tässä opinnäytetyössä käytetään löyhästi tutkimusmenetelmänä laadullista eli kvalitatiivista sisällönanalyysia. Kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään tulkitsemaan ja ymmärtämään aineistoja, eikä sen lähtökohta ole teorioiden tai hypoteesien testaamisessa (Seppänen 2005, 146).

3.1 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen menetelmä, jota voidaan pitää yksittäisen metodin lisäksi väljänä teoreettisena kehyksenä monenlaiselle tutkimukselle. Sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri tyyppiin, jotka ovat aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen analyysi. (Sarajärvi & Tuomi 2017, luku 4.) Tässä opinnäytetyössä hyödynnetään teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimus ei pohjaudu suoraan teoriaan, vaan teoria voi toimia analysoinnin apuna (Sarajärvi & Tuomi 2017, luku 4).

Sisällönanalyysissä keskitytään aineiston kertomiin aiheisiin ja teemoihin, ja sitä voidaan käyttää myös kuva-aineistojen analysointiin. Analysoinnissa kiinnitetään huomiota aineistoyksiköiden eroihin ja yhtäläisyyksiin eli tehdään johtopäätöksiä aineiston vertailun avulla. Kuva-analyysia tehdessä koodaus voi olla hyvinkin yksityiskohtaista tai karkeampaa. (Vuori 2021.)

3.2 Tutkimusaineiston esittely

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ja aineistolähtöisessä analyysissa aineiston rajaaminen järkevästi on tärkeää, koska analyysissa rakennetaan teoriaa aineistosta lähtien, ja laadullinen aineisto on oikeastaan loppumatonta (Eskola & Suoranta 1998, 19). Tässä opinnäytetyössä aineisto on rajattu vain suomalaisten järjestöjen viestinnässä näkyviin kuvituskuviin, jotka eivät ole valokuvia.

Listasin ensin potentiaalisia suomalaisia järjestöjä, joilla saattaisi mielikuvieni mukaan olla rasismiin ja antirasismiin liittyvää viestintää. Tämän jälkeen kävin listan läpi tutkimalla järjestöjen verkkosivuja ja sosiaalisen median tilejä, ja otin samalla kuvakaappauksia aiheeseen liittyvistä kuvituksista. Tutkimukseen valikoitui yhdeksän järjestöä, jotka ovat Amnesty International Suomen osasto, Familia, Fem-R, Ihmisoikeusliitto, Plan International Suomi, Rasismien ja muukalaispelon vastainen yhdistys ry (Rasmus), Rauhankasvatusinstituutti, Suomen Punainen Risti (SPR) ja Väestöliitto. Kultakin järjestöltä olen valinnut käsittelyyn 1–2 kuvaa. Yhteensä tutkittavia kuvituksia on 16 kappaletta. Niiden on päätelty liittyvän tutkimuksen aiheeseen kuvitusten yhteydessä olevien tekstien perusteella.

Jotta aineiston määrä pysyisi kohtuullisena, tutkimukseen on valittu vain kuvituksia, jotka on julkaistu vuosien 2020 ja 2024 välillä. Aineiston rajaaminen 2020-luvulle tuntui mielekkäältä myös siksi, että Suomessa keskustelu rasismista on lisääntynyt etenkin vuodesta 2020 alkaen Black Lives Matter -liikkeen myötä (Vilpponen 2021). Mixed-kirjan (Jäske ym. 2022, 350) mukaan myös antirasismi on noussut näkyvämmäksi julkisessa keskustelussa kirjan julkaisuajankohdasta viimeisen viiden vuoden aikana, ja teemaan liittyen ollaan murroksen keskellä.

Halusin pitää aiheen rajauksen tiiviinä, joten selkeästi pelkkiä valokuvia olevat kuvitukset on jätetty tutkimuksesta kokonaan pois. Tässä opinnäytetyössä käsitellään siis vain rasismiin ja antirasismiin liittyviä kuvituskuvia, jotka ovat piirroksia, digitaalisia tuotoksia tai graafisesti muotoiltuja tekstejä.

4 Sisällönanalyysi

Koodauksen avulla kuvituksista voidaan tunnistaa ja nimetä sisällöllisiä elementtejä (Vuori 2021). Koodaus on aineistolähtöistä, joten lähdin etsimään sellaisia asioita aineistosta, jotka kertovat tutkittavasta asiasta jotakin kiinnostavaa. Koodaamisessa aineiston samankaltaiset osat luokitellaan yhteen ominaisuuksiensa mukaan (Juhila 2021). Seuraavissa kappaleissa esitellään tutkimuksessa löydetyt koodit eli aineiston elementit.

4.1 Kuvituksen pääaihe

Analyysiin valituista kuvituksista nousee esiin kolme pääaihetta, jotka ovat ihmishahmot, kädet ja kulkuvälineet. Näiden aiheiden lisäksi yhdessä kuvituksessa on pääaiheena kengänjäljet ja yksi on kuvitukseltaan abstrakti.

4.1.1 Käsi

Analyysin mukaan suosituin pääaihe tutkimukseen valituissa kuvituksissa on käsi, sillä käsiä löytyy seitsemästä aineistokuvasta. Nyrkkiin puristuneita käsiä on kolmessa kuvituksessa (kuva 1). Väestöliiton kuvassa niitä on kolme vierekkäin, ja kädet ovat eri ruskean sävyisiä. Myös Fem-R:n kuvassa on erisävyisiä ruskeita käsiä, joista osa pitelee mielenosoituskylttejä tai megafonia. Planin kuvituksessa yksi neljän käden joukosta on nyrkissä. Nyrkeistä tulee etenkin megafoniin yhdistettyinä mieleen aktivismi ja mielenosoitukset. Kuvitusten yhteys antirasismiin ja rasismiin teemoihin on selkeä, sillä antirasismia voi harjoittaa esimerkiksi rasisminvastaisiin mielenosoituksiin osallistumalla.



Kuva 1. Kuvakaappaukset verkkosivuilta ja Instagramista (plan.fi 2024; rfeministit 2024; vaestoliitto 2023).

Yhteen puristuneita käsiä on kuvattu kahdessa kuvituksessa, Rauhankasvatusinstituutin ja SPR:n (kuva 2). Rauhankasvatusinstituutin kuvituksessa on seitsemän eriväristä kättä, jotka pitelevät toisiaan ranteista kiinni muodostaen näin ympyrän. Käsien liittyminen yhteen tuo mieleen yhteistyön eri ihmisten välillä ja ajatuksen siitä, että antirasistisessa työssä ihmiset tukevat toinen toisiaan. SPR:n kuvassa puolestaan on kaksi toisiaan puristavaa kättä, joista toinen on sininen ja toinen punainen. Kädet ovat kuvituksen keskipisteenä, mutta niiden lisäksi kuvassa on myös muita kehonosia eli avonainen suu, josta tulee säröilevä puhekupla ja toinen puhekupla, jossa on kolme silmää.



Kuva 2. Kuvakaappaukset verkkosivuilta (rauhankasvatus.fi n.d.; punainenristi.fi 2024).

Kaksi aineiston käsistä symboloi kieltämistä (kuva 3). SPR:n toisessa kuvituksessa on kaksi kättä, jotka näyttävät pysähtymistä tai kieltoa tarkoittavaa käsimerkkiä kämmen katsojaan päin. Kädet menevät osittain päällekkäin. Rasmusen kuvassa taas käsi pitelee punaisen väristä korttia, minkä voi ajatella viittaavan jalkapallopelissä vakavasta rikkeestä annettavaan punaiseen korttiin. Kuvitusten sanoma on selvä: Rasismi on pysäytettävä.



Kuva 3. Kuvakaappaukset Instagramista (punainenristi 2020; rasmus_ry 2024).

Muista erottuva käsikuvitus on Planin kuva (kuva 1), jossa on neljä eriväristä ja eri asennossa olevaa kättä. Yksi näyttää voitonmerkkiä, yksi peukkua, yksi on nyrkissä ja yksi avonainen. Kädet eivät kommunikoi keskenään ja ne kuuluvat selvästi eri ihmisille. Kuvituksessa on ehkäpä haluttu viestiä vain ihmisten erilaisuudesta värien ja käsimerkkien kautta.

4.1.2 Ihmishahmo

Kuudessa kuvituksessa on aiheena ihminen tai ihmisjoukko. Näistä neljässä ihmiset ovat siluettimaisessa muodossa ja kahdessa ilmeikkäitä piirroshahmoja. Planin kuvituksessa (kuva 4) kahdeksan hengen ihmisjoukko on iloinen: kaikki

hahmoista hymyilevät, toiset leveämmin ja toiset pienemmällä hymynkareella. Muutama hahmoista pitää kättään rennosti toisen hahmon olalla.

Myös Ihmisoikeusliiton kuvituksessa (kuva 4) voi nähdä pieniä hymyjä osalla hahmoista, tai vähintäänkin tynen rauhallisen ilmeen. Kaikki ihmishahmot ovat näissä kahdessa kuvituksessa keskenään erinäköisiä ja erivärisiä.



Kuva 4. Kuvakaappaukset Instagramista (plansuomi 2024; ihmisoikeusliitto 2022).

Toisessa Familian ja toisessa Rasmuksen kuvituksista on kuvattuna usean ihmisen joukko värikkäinä siluetteina. Familian kuvassa (kuva 5) siluetit on rajattu noin harteista ylöspäin, kun taas Rasmuksen kuvassa (kuva 3) ihmisten koko keho näkyy ja he harjoittavat eri urheilulajeja. Myös toisessa Familian kuvituksessa (kuva 5) on siluettimainen ihminen, joka pitelee päänsä yläpuolella suurta sateenkaarilippua kaupunkitaustaa vasten.



Kuva 5. Kuvakaappaukset Instagramista (familia_ry 2024).

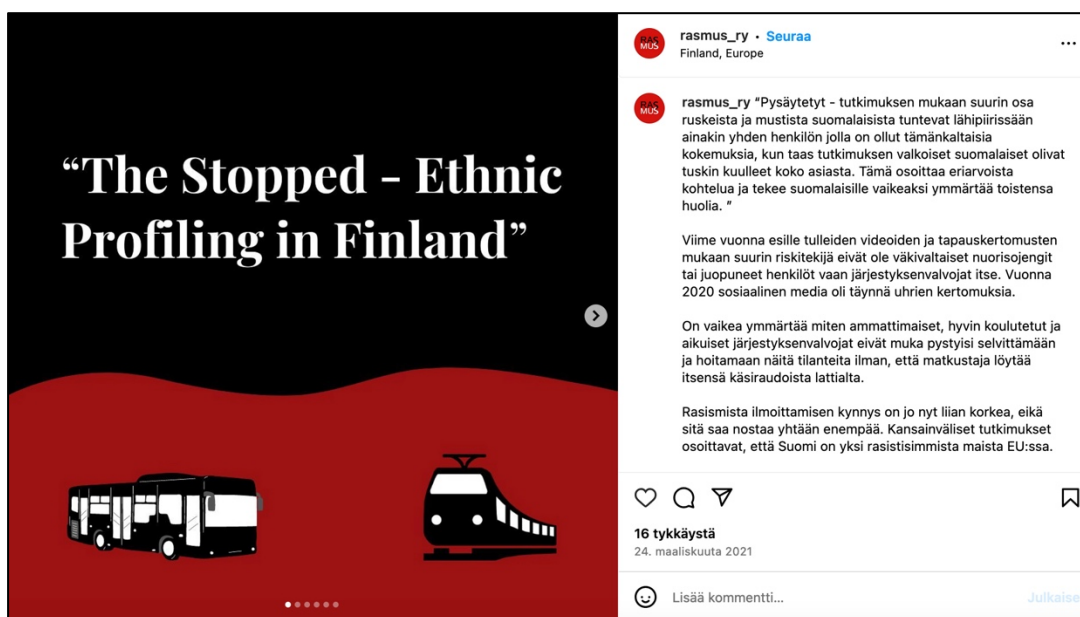
Ihmisiä kuvaavista kuvituksista joukosta erottuu etenkin Amnesty'n kuvitus (kuva 6), jossa on harmaita, tikku-ukkomaisia ihmishahmoja. Hahmot näyttävät rypistetyistä paperista leikatuilta, ja ne ovat muuten samanlaisia yhtä eriväristä hahmoa lukuun ottamatta. Kuvitus liittyy kuvan tekstin mukaan rakenteelliseen rasismiin. Punaisen hahmon voi siis ajatella symboloivan vähemmistön edustajaa, joka kohtaa rakenteellista rasismia muiden ihmisten joukossa.



Kuva 6. Kuvakaappaus Instagramista (amnestyfinland 2023).

4.1.3 Kulkuväline

Kahdessa kuvituksessa on aiheena kulkuväline. Rasmusen kuvituksessa (kuva 7) on bussi ja juna, jotka on suunnattu toisiaan kohti. Kuvitus liittyy tekstin mukaan tutkimukseen, joka käsittelee rasismia julkisessa liikenteessä. Kulkuvälineet liittyvät tässä kuvituksessa siis enemmän tekstiin eivätkä niinkään rasismiin tai antirasismiin.



Kuva 7. Kuvakaappaus Instagramista (rasmus_ry 2021).

Väestöliiton kuvituksessa (kuva 8) on edestäpäin kuvattu auto tai bussi, joka muodostuu erikokoisista sanoista. Sanoista suurimpana näkyvät ”matkalla” ja ”antirasismi”. Muita sanoja ovat muun muassa uteliaisuus, kunnioitus, tutustuminen, ymmärrys ja yhteys.



Kuva 8. Kuvakaappaus Instagramista (vaestoliitto 2022).

Väestöliiton kuvitus symboloi selvästi sanoihin liittyvää matkaa, ja kuvan yhteydessä oleva tekstikin vahvistaa tämän. Kuvitus liittyy järjestön matkaan kohti antirasistista toimintaa työryhmän perustamisen myötä.

4.1.4 Muut aiheet

Rauhankasvatusinstituutin ja Fem-R:n toiset kuvitukset poikkeavat aiheiltaan selvästi muista (kuva 9). Rauhankasvatusinstituutin kuvassa on neljä värikästä kengänjälkeä, jotka kulkevat ylöspäin kuvan vasemman yläkulman poikki. Kuvitus liittyy antirasismikoulutukseen, joten kengänjälkien voi tulkita symboloivan askelia kohti antirasismia.



Kuva 9. Kuvakaappaukset Instagramista (rauhankasvatus 2024; rfeministit 2020).

Abstraktein kuvituksista on Fem-R:n kuvitus (kuva 9), jossa kuvan keskellä olevaa tekstiä reunustaa kulmissa harmahtavat ja punaiset, siveltimenvetoja muistuttavat viivat. Yksinkertaisella abstraktilla kuvituksella saadaan katse kiinnittymään tekstiin, joka on kuvassa selkeästi pääosassa.

4.2 Värimaailma

Tutkimukseen valitut kuvitukset ovat värikkäitä ja keskenään erivärisiä, mutta joitakin värejä nousee selkeästi esiin muita värejä useammin. Esimerkiksi punaista väriä on käytetty useassa kuvassa tehokkeinona: Amnestyllä harmaiden hahmojen keskellä oleva erilainen hahmo on kirkkaanpunainen, samoin Ihmisoikeusliiton keskimmäisen ihmishahmon paita sekä Rasmuksen kuvitusten punainen kortti ja aaltoileva taustaväri kulkuvälineiden alla. Myös SPR:n kuvituksissa punainen väri toistuu käsissä, puhekuplassa, silmissä ja suusta pilkottavassa kielessä.

Toinen paljon toistuva väri on sininen. Esimerkiksi osa SPR:n käsikuvituksista on sinisen värisiä, kuten myös Ihmisoikeusliiton kahden muun ihmishahmon paidat ja Planin käsikuvituksen tausta. Myös violetin sävyjä löytyy useammasta

kuvasta taustavärinä tai yksityiskohdissa, kuten SPR:n käsikuvituksessa, jossa punainen ja sininen käsi menevät osittain päällekkäin muodostaen välilleen violetin kuvion. Taustaväreistä löytyy myös vaaleanpunaista, valkoista, keltaista ja vihreää.

Ruskean värin eri sävyjä on käytetty kuvituksissa etenkin ihonväreinä, kuten myös vaaleanpunaista, valkoista ja mustaa. Osassa kuvituksista ihmisten väri ei ole luonnollinen, vaan esimerkiksi punainen, sininen, pinkki, vihreä, violetti tai keltainen. En usko, että näillä kirjavilla ihonvärivalinnoilla on kuitenkaan tässä tapauksessa haluttu häivyttää ihmisten kokemuksia rasismista. Luultavasti on haluttu tuoda esiin ihmisten erilaisuutta tai ihan vain saada paljon kirkkaita värejä kuvitukseen.

4.3 Rodullistettujen representaatio

Lähes kaikissa kuvituksissa, joissa ihmishahmoilla tai käsillä on luonnollinen ihonväri, on käytetty useita ihonvärien sävyjä. Selkeästi mustiksi tai ruskeiksi tulkittavia ihmisiä tai käsiä on seitsemässä kuvituksessa eli vähän alle puolessa. Familian violettitaustaisessa kuvassa ainakin osalla siluetti-ihmisistä voi tulkita olevan afrotyyliset hiukset, samoin saman järjestön toisessa kuvassa hahmon hiustyylillä näyttää afrolta. Planin keltataustaisessa kuvituksessa yhdellä alareunan ihmisistä näyttää olevan päässään hijab, eli hahmon voi tulkita muslimiksi.

Yhdessäkään kuvituksista ei ole selkeästi tunnistettavissa esimerkiksi romania tai saamelaista ihmistä. Kuvitusten, joissa näkyy pelkkiä käsiä voi toki tulkita edustavan mitä tahansa rodullistettuja tai ei-rodullistettuja ihmisiä.

5 Lopuksi

5.1 Johtopäätökset

Sisällönanalyysin perusteella suomalaiset järjestöt ovat kuvittaneet rasismia ja antirasismia aiheiltaan ja värimaailmoiltaan monipuolisesti. Analyysissa kuitenkin havaittiin, että tiettyjä asioita toistuu näissä kuvituksissa usein. Yksi tällainen esimerkki on antirasismien kuvittaminen käsien avulla. Itsellenikin tuli aihetta ajatellessa ensimmäisenä mieleen kädet, johtuen luultavasti juurikin SPR:n tunnetusta tunnuskuvasta, jossa on kieltomerkkiä näyttävät kädet. Väreistä etenkin punainen korostui paljon käytettynä kuvitusten värimaailmoja vertaillessa.

Mielestäni analysoidut kuvitukset ovat onnistuneet välttämään liiallisen sentimentaalisuuden olemalla kuitenkin myös hienovaraisia. Missään kuvituksista ei ole kuvattu suoraan esimerkiksi rasismiin liittyvää väkivaltaa. Tosin SPR:n kuvituksen, jossa suusta tulee säröilevä puhekupla, voi tulkita viittaavan rassistiseen vihapuheeseen. Antirasismia on kuvattu etenkin aktivismia symboloivan pystyyn nostetun nyrkin kautta.

Rodullistettuja ihmisiä ja eri vähemmistöryhmiä näkyy kuvituksissa loppujen lopuksi yllättävän vähän. Toisaalta voi pohtia, onko se tarpeenkaan. Analyysi osoittaa, että rasismia ja antirasismia voi kuvittaa myös esimerkiksi symbolien avulla tai abstraktisti.

Analyysin tuloksia voivat hyödyntää ainakin suomalaiset järjestöt, jotka aikovat kuvittaa rasismia tai antirasismia. Analyysin avulla kuvittaja voi miettiä, kuvittaako aihetta perinteisemmällä tavalla esimerkiksi käsien kautta, vai jollakin aivan uudella tavalla, jota ei analyysin tuloksissa ole edes tullut ilmi. Abstrakteille kuvituksille näyttäisi ainakin olevan tilaa rasismia ja antirasismia kuvittaessa.

5.2 Oma työskentely

Pidin opinnäytetyöhön valitsemaani aihetta alusta asti erittäin mielenkiintoisena. Lähdemateriaalia ja aineistoja löytyi paljon, joten sisällönanalyysistä olisi saanut laajemmankin, jos aikataulu olisi sallinut. Opin lähdemateriaaleja lukiessani ja kuvituksia analysoidessani valtavasti uutta rasismista, antirasismista ja niiden kuvittamisesta. Hyödyin opinnäytetyön tekemisestä myös ammatillisesti, sillä tavoitteenani on päästä tulevaisuudessa tekemään lisää kuvituksia. Kuvittajalle on varmasti hyödyllistä osata kuvittaa eri aiheita ja etenkin ajankohtaisia sellaisia.

Kuten johdannossa kerroin, minulla on omakohtaista kokemusta antirasismien kuvittamisesta järjestöviestinnässä yhden kuvituksen verran. Analysoituani kuusitoista eri kuvitusta aiheeseen liittyen, huomasin tehneeni oman kuvitukseni hyvin samalla kaavalla kuin moni muukin aihetta käsitellyt. Sain tutkimuksen avulla inspiraatiota ja ideoita siitä, kuinka monella eri tavalla tätäkin aihetta on mahdollista kuvittaa.

Lähteet

Boman, A. 2022. Toiminnanjohtajalta: Kuvan aika, ajan kuva. Kuvittajat ry. Viitattu 28.10.2024. <https://kuvittajat.fi/toiminnanjohtajalta-kuvan-aika-ajan-kuva/>

Bourton, L. 2017. "Subtlety is key": Rachel Levit on the art of illustrating sensitive themes. It's Nice That. Viitattu 28.10.2024.

<https://www.itsnicethat.com/articles/rachel-levit-world-mental-health-day-illustration-101017>

Eskola, J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Faye, N. 2019. Miten puhua ruskeudesta valkoisena vanhempana? Ruskeat Tytöt. Viitattu 28.10.2024. <https://www.ruskeattytot.fi/miten-puhua-ruskeudesta-valkoisena-vanhempana>

Fem-R n.d. Sanasto. Viitattu 12.11.2024. <https://www.fem-r.fi/sanasto/>

Hagert, L. 2024. Romanit – sivuutettu vähemmistö. Jyväskylän yliopiston Kielikampus. Viitattu 28.10.2024.

<https://kielikampus.jyu.fi/fi/blog/blogikirjoitukset-vuosittain/2024/romanit-sivuutettu-vahemmisto>

Hall, A. 2011. Illustration. Lontoo: Laurence King Publishing.

Hovhannisyan, A. 2020. Blue People Illustrations, or How to Kill a Brand. Viitattu 5.11.2024. <https://www.aleksandrhovhannisyan.com/blog/blue-people-illustrations/>

Hänninen, V. & Tietäväinen, V. 2018. Kertova kuva. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Juhila, K. 2021. Koodaaminen. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

Viitattu 5.11.2024.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/koodaaminen/>

Jäske, A.; Niemi-Sampan, P. & Waenthongkham J. 2022. Mixed – Suomalaista elämää kulttuurien risteymässä. Helsinki: Kosmos.

Lupton, E.; Kafei, F.; Tobias, J.; Halstead, J.; Sales, K.; Xia, L. & Vergara, V. 2021. Extra Bold. New York: Princeton Architectural Press.

Lönnqvist, J. 2022. Musta, ruskea vai sininen? Katsaus "tummaihoisuuteen" osana rodullistavaa merkistöä kuvituksessa. Opinnäytetyö (AMK). Viestinnän tutkinto-ohjelma. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Viitattu 6.10.2024.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202205118668>

Salo, M. 2000. Imageware – kuvajournalismi mediafuusiossa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sarajärvi, & Tuomi, 2017. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E-kirja, uudistettu laitos. Helsinki: Tammi. Luettu BookBeatissa.

Seppänen, J. 2005. Visuaalinen kulttuuri: Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Tampere: Vastapaino.

Suomen Punainen Risti 2024. Miten voin toimia rasismia vastaan? Viitattu 10.11.2024. <https://www.punainenristi.fi/tyomme/rasisminvastainen-toiminta/miten-voin-toimia-rasismia-vastaan/>

Toivanen, A. 2015. Kuvitus. Graafinen-sivusto. Viitattu 28.10.2024.
<https://www.graafinen.com/suunnittelu/kuvitus/kuvitus/>

Vilpponen, S. 2021. Keskustelu rasismista on lisääntynyt Black Lives Matter -liikkeen myötä – Kaksi maahanmuuttajaa kertoo, miten tausta vaikuttaa elämään Suomessa. Yle. Viitattu 4.11.2024. <https://yle.fi/a/3-11908156>

Vuori, J. 2021. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 5.11.2024.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>

Yhdenvertaisuus.fi n.d. Antirasistinen sanasto. Viitattu 1.10.2024.
<https://yhdenvertaisuus.fi/sanasto>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2023. Suomi tarvitsee pitkäjänteisiä antirasistisia toimia kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Viitattu 22.10.2024.

<https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/-/suomi-tarvitsee-pitkajanteisia-antirasistisia-toimia-kaikilla-yhteiskunnan-osa-alueilla>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu n.d. a. Rasismi. Viitattu 22.10.2024.

<https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/rasismi>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu n.d. b. Romanian syrjintä. Viitattu 5.11.2024.

<https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/romanien-syrjinta>